

BERGEN KOMMUNE

Byutvikling

KULTURMINNEGRUNNLAG

FOR REGULERINGSPLAN 3.1564.00.00. "NY-PARADIS OG DELER AV PARADIS".

KULTURMINNEGRUNNLAG

FOR REGULERINGSPLAN 3.1564.00.00. " NY-PARADIS OG DELER AV PARADIS ".

INNHold:

1. **Historikk og topografi**
2. **Kommunikasjonslinjer.**
Veier, jernbane, stier og ferdsel på vannet.
3. **Bebyggelsesstrukturer.**
 - a. Gårdene.
 - b. Situasjonen ved århundreskiftet.
 - c. Byggeområder fra 1900 til 1925. Utbyggingen av Paradis gård.
 - d. Byggeområder fra 1925 til 1940. Utbyggingen av Ny-Paradis.
 - e. Bebyggelse etter 1945.
4. **Enkeltojekt og anlegg**
 - a. Marmorverket på Hop.
 - b. Utvikling og bruk av Storetveit, senere Paradis skole.
 - c. Krigsminne.

1. HISTORIKK OG TOPOGRAFI

I 1824 gikk Lyder Sagen veien fra Fjøsanger over Storetveit, Fantoft og videre sørover. På Fantoft stoppet han og så utover landskapet med Nordåsvannet. Han beskriver det slik:

“Hist nede i den dype grunn omringet av grønne høider vinker oss et lite Paradis, ti den lille plass der nede hvis grønne blomstertak titter så venlig frem mellom trærne, har man virkelig gitt dette meget lovende navn.”

Området for reguleringsplanen ligger i sør-enden av Bergensdalen, ved Nordåsvannet.

Terrenget er småkuppert med endel bratte skrenter ned mot vannet.

Frem til vårt århundre har dette vært jordbruksland med inn- og utmark. Området ligger innenfor gårdene Storetveit (bruket Paradis), Gamlehaugen og Nyhaugen.

Området har vært en del av Fana kommune fram til kommunesammenslåingen i 1972.

I dag preges området av villaer i et frodig grønt landskap. Utbyggingen av villabebyggelsen foregikk stort sett fra 1900 til 1940.

Området er avgrenset av sterkt trafikerte veier.

Motorveien langs Nordåsvannet ligger som en barriere mellom bebyggelsen og vannet.

2. KOMMUNIKASJONSLINJER. Refr. KART 1 og KART 3.

Kjøreveiene i Fana er bygget ut fra midten av 1800-tallet. Før dette var det gang- og rideveier som gikk fra gård til gård. I tillegg var sjøen en viktig ferdselsvei.

Kommunikasjon via jernbane og vei var en klar forutsetning for utbyggingen av Fana. Fana kommune kom da også med en veiplan i 1920-årene som har hatt stor betydning for utbyggingen.

Hovedveien mellom Bergen og Nesttun fra 1860-årene.

Den nye veien mellom Nesttun og Bergen ble bygget fra 1860-63. Veien fulgte samme trasé rundt planområdet som Statsminister Michelsensvei og Nesttunveien i dag. Da veien var ferdig bygget, ble den gamle veien fra Midtun over Natland til Bergen lagt ned som hovedvei.

Jernbanen.

Jernbanen mellom Bergen og Voss ble åpnet i 1883. Bergensbanen Oslo-Bergen ble åpnet i 1909.

Jernbanen hadde fra starten stasjoner på Fjøsanger, Hop og Nesttun. Fjøsanger stasjon lå like nord for planområdet, det var denne stasjonen som ble brukt av de første villaeierne og bøndene i området. Vossebanen fikk holdeplass uten stasjonsbygning på Olderhaug i 1934 og på Paradis i 1930. I 1964 ble stasjonen og holdeplassene lagt ned. Stasjonsbygningen på Fjøsanger ble revet i 1983.

I argumentasjonen for utbygging av Vossabanen var det først og fremst godstrafikken man la frem som trafikkgrunnlag. Det viste seg imidlertid at persontrafikken på strekningen mellom Bergen sentrum og Nesttun lå langt over det Bergens Jernbanekomite hadde kalkulert med de første årene. Brukere av jernbanen var både villaeiere og bønder. "Innflytterne" dro til byen på jobb og skole, mens bøndene dro til byen for å levere og handle varer.

Fram til jernbanen ble lagt ned i 1964 var den en viktig kommunikasjonslinje for folk i området. I dag er jernbanetraséen asfaltert og brukes til tur- og sykkelvei.

Nordåsvannet.

Ferdselen på Nordåsvannet var viktig for bøndene før veiene kom. Da det ble parsellert ut tomter til boligbygging, fikk de nye eierne kjøpe båt-/naustplass.

Tomtene som var utskilt fra Paradis gård hadde naustplass ved Dødehavet. Herfra kunne en såvidt komme ut under jernbanebroen med en færing. En klausul gav NSB ansvaret for å holde utløpet under broen åpent.

Naustene som i dag ligger ved Dødehavet er bygget etter at jernbanen kom. I dag er det ikke lenger bro, men en fylling ved utløpet av Dødehavet, og det er umulig å komme ut med båt. I Dødehavet er det så godt som ingen sirkulasjon, og naustene forfaller.

Tomtene som ble utskilt fra Gamlehaugen hadde båt og naustplass sør for Olderhaug. Dette området er nå fylt igjen av Fritz Riebers veg.

Veier, alléer og stier.

De interne veiene i området er bygget ut i takt med boligbebyggelsen. Langs veiene opp til de første villaene ble det plantet alléer. Deler av disse alléene kan fremdeles sees i Allébakken opp til Ny-Paradis 37 og 98, og i Paradisalléen. (Se kart 1)

“Ringveien” Ny-Paradis er en trang vei som snor seg langs terrenget på høyden. Den er rammet inn av store hekker. Veien ble bygget i forbindelse med villautbyggingen i perioden 1925-40. (se kart 3)

Stien ned fra Paradis til Dødehavet er knyttet til en gangrett fra 1800-tallet i forbindelse med Storetveit gård sitt naust som lå ved Nordåsvannet utenfor Dødehavet. Denne gangretten er holdt i hevd og stien er i bruk. Sørsiden av Dødehavet, tidligere Jacob Kjødes eiendom, er parkmessig opparbeidet med sti, trapper og bøkeallé.

Fra Ny-Paradis gikk det også en sti ned til vannet ved naustene, med gangbro over jernbanen. Gangbroen ble revet i 1980-årene, og stien er ikke lenger i bruk.

Storetveitveien stod ferdig i 1928, og ble da ny hovedvei til byen.

Motorveien Fritz Riebersvei ble bygget på 1980-tallet.

3. BEBYGGELSESSTRUKTURER.

a. GÅRDEIENDOMMENE.

Området for reguleringsplanen på Ny Paradis og deler av Paradis har tilhørt gårdene Storetveit (nr.13), Gamlehaugen (nr.14) og Nyhaugen (nr.15).

Storetveit, gnr.13 har hatt betegnelsene

- nr.78 i Skjold skipreide, -1665
- nr.79 i Skjold skipreide, -1723
- nr.78 i Skjold skipreide, -1838:
- nr.25 i Skjold skipreide, -1838-1852
- Senere: nr.13 i Fana.

Storetveit er trolig utskilt fra Fjøsanger før vikingtid. Gården hørte til Nonneseter kloster i middelalderen, senere har eiere vært Vincent Lunge og Lunge-slekten (1528-1680), Hans Hjort og Anna Marie Heidemann (1680-96), Johan Volpmann (1696-1713), Jakob Woldenberg (1713-1737) - Woldbergs arvinger solgte gården i fire deler.

I årene 1896-1905 kjøpte Conrad Mohr de fleste brukene på Storetveit bortsett fra Paradis (br.2) og Vergeland (br.5), og "samlet" igjen Storetveit til en storgård.

Paradis var husmannsplass fra ca.1780 til 1858. Plassen ble de første årene kalt Tveitetreet. I 1858 ble plassen Paradis (br.2) utskilt og kjøpt av Christian Kragh (f.ca.1818).

I 1894 ble bruket delt i to, den ene delen beholdt slekten etter Kragh. Den andre delen ble solgt til Henrik Schrøder Rogge. Våningshuset som er beskrevet i branntakstene fra 1899 og 1905 korresponderer med gamle tegninger av huset på "Paradishougen" - i dag Paradisalléen nr.20. Huset er bygget på flere ganger i dette århundre.

Fra 1901-16 ble bruket stykket opp i 48 parseller og solgt til boligutbygging, for det meste villaer.

Gamlehaugen gnr.14. har hatt betegnelsene

- nr.80 i Skjold skipreide, frem til 1838
- nr.26 i Skjold skipreide, i perioden 1838-52
- senere nr.14 i Fana.

Gamlehaugen er første gang nevnt i 1665, da under navnet Haugen. Gården er en av de yngste gårdene i Fana. Den ble sannsynligvis ryddet i middelalderen, men lagt øde under svartedauden. Gården ble sett på som en plass under Fjøsanger fram til 1809 da Maria Krohn arvet gården. Da ble navnet Gamlehaugen offisielt tatt i bruk.

I 1878 kjøpte konsul og kjøbmand Anton Mohr fra Bergen gården, og drev den i 20 år. I 1898 kjøpte Christian Michelsen gården etter Mohrs enke. Hovedhuset i sveitsestil ble revet og Michelsen bygde i stedet en slottslignende villa i 1899-1900. Han la mye av eiendommen ut til park med gangstier, trær, busker og blomster.

Fra 1887 til århundreskiftet ble noen parseller fraskilt både til villaer og til småbruk. Etter at Christian Michelsen overtok Gamlehaugen ble gårdsdriften etterhvert lagt ned. I 1911 solgte han enkelte større parseller av eiendommen, blandt annet til Jakob Kjøde (14/26). Denne eiendommen ble senere solgt ut til boligtomter, i dag Ny-Paradis.

Omtrent alle de utskilte eiendommene fra hovedbruket var på østsiden av jernbanelinjen. Den største parsellen, nr.6, kjøpte gartner Nils Jørgensen i 1891. Den ble drevet som gartneri fram til 1909, boligen til dette bruket er Statsminister Michelsensvei nr.41. Fra 1909-19 ble denne eiendommen utparsellert til bolighus.

Den siste som drev noe større gårdsdrift på Gamlehaugen var Kristian Kjos som eide bruk nr. 3 og 4.

Nyhaugen, gnr.15. har hatt betegnelsene

- 38 nr.171 i Skjold skipreide, -1809
- 52 nr.27 - i Skjold skipreide, -1838
- senere nr.15 i Fana.

Nevnt første gang i 1681 som Nygaard, på slutten av 1600-tallet og tidlig på 1700-tallet finner vi to navn som veksler: Lille Fjøsanger og Nyegaard.

Gården ble skilt fra Fjøsanger gård i 1809, og fikk navnet Nyhaugen. Utmarken ble utskiftet i 1842, og Nyhaugen fikk gnr15/bnr.107. I 1856 ble dette bruket delt i to.

Etter at jernbanen kom i 1883, begynte eierne å selge ut parseller, og i slutten av 1920-årene var mesteparten av inn- og utmark villahager.

b. SITUASJONEN I PLANOMRÅDET VED SISTE ÅRHUNDRESKIFTE.

Refr.KART 1.

I andre halvdel av 1800-tallet startet utparselleringen i området.

Til grunn for denne utviklingen lå den nye postvei/ hovedvei mellom Bergen og Nesttun fra 1860-årene (i dag Statsminister Michelsensvei), utbyggingen av Vossebanen (åpnet 1883) og et behov for boliger utenfor Bergen sentrum.

Etter bybrannen i Bergen sentrum i 1916 var bolignøden stor. Årstad herred ble innlemmet i Bergen kommune i 1915 og hele Bergensdalen ble planlagt til boligbebyggelse.

Dette skapte også en interesse for boligtomter i Fana. De nye pasellene fra Fjøsanger til Hop på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet ble i hovedtrekk bebygget med store villaer. I vårt århundre er tomtene og boligene som blir bygget i dette området mindre.

Kart 1 viser at den første utbyggingen starter langs hovedveien mellom Bergen og Nesttun (i dag Statsminister Michelsensvei) og i Allébakken .

Ved århundreskiftet er det fremdeles jordbruket som preget området. Flere bruk under Gamlehaugen drev jorden.

Statsminister Michelsensvei nr.33 var våningshuset til gnr.14 bnr.2, utskilt fra Gamlehaugen i 1878. Det er i dag i bruk som bolig.

Bygningen som i dag er Statsminister Michelsensvei nr.41, var hovedhuset til gnr.14 bnr.6.

Bruket ble drevet som gartneri fra 1890-årene fram til 1913. Huset er i bruk som bolig.

En del av byborgerne bygde første sommerbolig. Dette var bl.a. tilfellet med det som idag er Statsminister Michelsensvei nr.31. Sommerboligen fra 1880-årene ble senere tatt i bruk som helårsbolig. Bygningen er fremdeles i bruk som bolig.

Villaen Statsminister Michelsensvei nr.25 ble bygget i 1880-årene, eiendommen er skilt ut fra gnr.15 Nyhaugen. Bygningen er i bruk som bolig.

Øverst i Allébakken lå herskapsvillaen til Hr. Apotheker Monrad Krohn. Krohn kjøpt eiendommen av kobbersmed O.A.Gundersen. I en branntakst fra 1878 er Krohn eier, og endringer av det gamle huset etter kobbersmeden blir beskrevet. Eiendommen ble kalt "Krohnhaug" og har i dag adresse Ny-Paradis nr.37. Den store trevillaen brant rundt 1920, og i 1925 oppførte Krohn en ny villa tegnet av arkitektene Arnesen og Darre-Kaarbø. Deler av

hageanlegget fra forrige århundre er bevart, bl.a. den gamle lindealléen foran huset og et steingjerdet i tomtegrensen mot øst. Villaen er fremdeles i bruk som bolig.

Naboeiendommen, Ny-Paradis nr.98 er trolig bygget i 1880-årene. Eier fra 1910 var konsul Ole Johannessen, i 1919 kjøpte Eilif von Erpecom eiendommen.

Huset er ombygd flere ganger, og ligger i en stor hage. I denne parklignende hagen er der rester av det som skal ha vært ridestier for Christian Michelsen. Dette er steinsatte stier i terrenget som fører fram til en "steinpaviljon" med løveskulpturer (antagelig fra begynnelsen av vårt århundre), et utkikkspunkt hvor en kan se utover hele Nordåsvannet. Fra 1925 til 1992 har eiendommen vært i Bergen Kommunes eie, og vært brukt til mødre hjem. Her har bl.a. vært en fødestue fram til 1960-årene. I dag brukes villaen til bolig.

Ny Paradis 102 ble bygget på samme tid som nr.98, og fungerte som stall og portnerbolig for hovedhuset. Huset brukes i dag som bolig.

Paradis gård drev jorden frem til århundreskiftet. Jacob Kjødesvei nr.1 er den gamle forpakterboligen for Paradis gård. Bygningen er bygget rundt 1860, og bygget på flere ganger i vårt århundre. Den brukes i dag til bolig.

Den eldste delen av hovedhuset i Paradisalléen nr.20 er bygget før århundreskiftet. Huset er ombygget flere ganger i dette århundre. I 1894 kjøpt Henrik Schrøder Rogge den ene halvparten av Paradis gård. Beskrivelsen av våningshuset til Paradis gård i branntakstene fra 1899 og 1905 korresponderer med tegninger av den gamle delen av huset fra 1920. På eiendommen er det store løvtrær, bl.a. bøk. Bygningen er i dag i bruk som skole.

c - e. UTBYGGING AV PLANOMRÅDET I VÅRT ÅRHUNDRE.

Området under Paradis er i første omgang bygget ut fra 1901- 1925.

Området under Gamlehaugen ble rundt århundreskiftet solgt ut som større eiendommer. Flere av disse eiendommene ble drevet som jordbruk og gartneri.

Området som i dag kalles Ny Paradis ble solgt til Jakob Kjøde (eiendom 14/26) i 1911, og utparsellert mellom 1920 og 1939. Her har utbyggingen vært konsentrert, mens resten av området bærer preg av en gradvis fortetting.

Tilknytningen til Nordåsvannet har vært viktig for beboerne også i dette århundre og det var mulig å kjøpe båt- eller naustplass til tomtene ved utparselleringen.

Paradis gård grenset til Nordåsvannet ved Dødehavet, og villaeierne bygget naust her nede.

Gamlehaugen hadde en lengre strandlinje, og bebyggelsen i dette området hadde båtplass nord og sør for selve Gamlehaugen.

Boligene på Ny-Paradis hadde naust og båtplass sør for Gamlehaugen og Olderhaug. Her ligger i dag motorveien, Fritz Riebersvei.

c. Byggeområder fra 1900 til 1925. Utbyggingen av Paradis gård.

Paradis gård ble utparsellert til boligtomter fra slutten av 1800-tallet, men i hovedsak fra 1901-16. Det ble parsellert ut tomter med en størrelse fra 1,5 til 5 mål. I området ble det bygget store villaer vesentlig i ny-klassisistisk og jugend stil. De fleste husene er bygget i tre og står i store hager beplantet med store hekker, løvtær, frukttrær, bærbusker og prydevekster. Villaene trekker seg godt inn på tomten fra veien.

Det har forgått en gradvis fortetting av området ved fradeling av tomter.

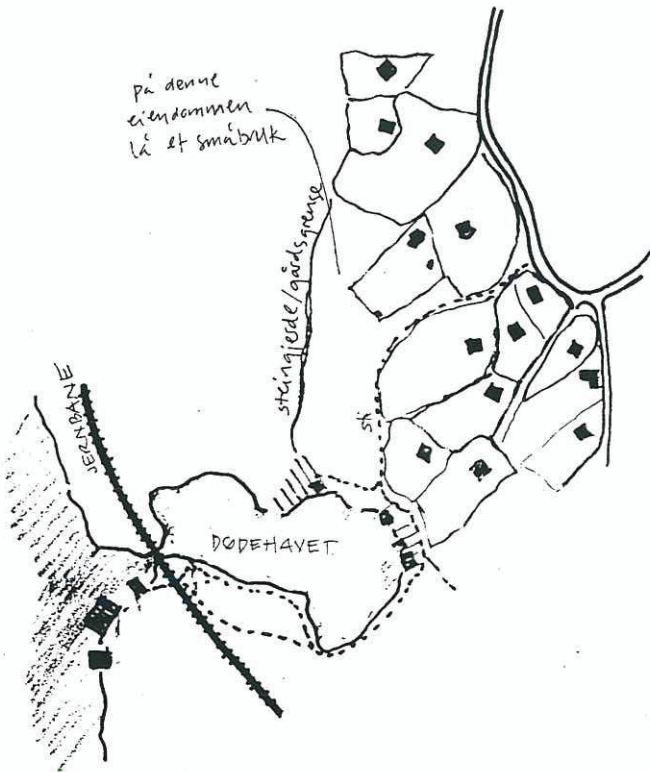
Skipsreder Jacob Kjøde kjøpte flere store eiendommer på Paradis rundt 1910. På eiendommene som er skilt ut fra Paradis gård i 1910, bygde han en privat bolig i 1913, det ble også bygget sjåførbolig, gartnerbolig, naust og div. uthus på eiendommene. Eiendommene til Jacob Kjøde er delt av den tidligere togtraséen, over linjene er der bygget en bro. Langs togtraséen mot vest er der bygget flere rom under jorden med en utvendig søylegang langs linjen.

I 1934 bygget skipsrederen et kontorbygg for rederiet på eiendommen. Denne bygningen er omgitt av et stort parkanlegg. Kontorbygget er tegnet av arkitekt Erlend Tryti, og fikk Houens pris for god arkitektur i 1939.

BEBYGGELSESSTRUKTUR

Utsnitt av PARADIS ca. 1925.

Området ble først solgt ut til relativt store tomter og bygget ut til villaområde mellom 1902 og 1920. Til villaene hørte det nausttomter ved Dødehavet. En sti fører ned til Dødehavet og videre ut til Nordåsvannet.

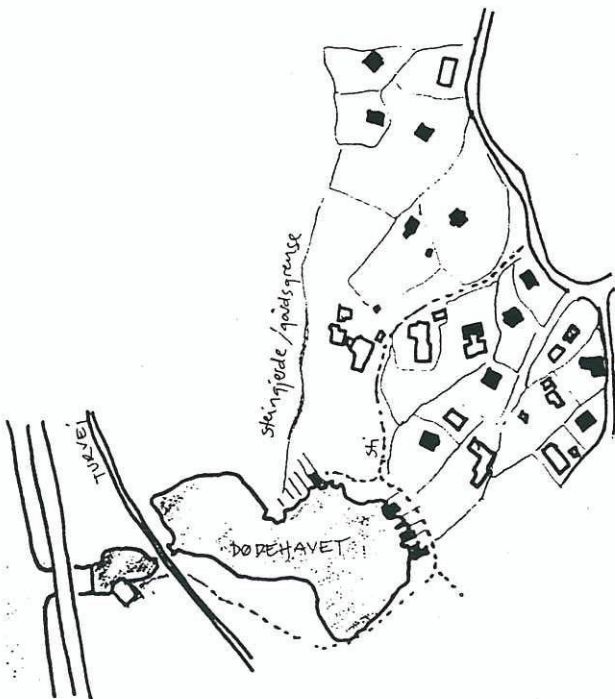

på denne
eiendommen
lå et småbruk

stengjerd / gårdsgrænse

DØDEHAVET

ENNAVNET

stengjerd / gårdsgrænse

DØDEHAVET

TURTEL

Samme utsnitt i dag.

Det er bygget noen nye boliger ved fradeling av tomter. Det er også revet noen hus og bygget nye på samme eiendom. Utløpet fra Dødehavet er i dag fylt igjen slik at en ikke kommer ut med båt, naustene er ikke i bruk.

BEBYGGELSESTRUKTUR

Utsnitt av NYPARADIS ca. 1940.

Området ble bygget ut over en periode på femten år, fra 1925-40.

Tomtene var på ca. 1 mål bebygd med to etasjers villaer, hovedsaklig i tre.

Til boligene hørte naust-tomter. Stien ned til naustene gikk over en bro over jernbanelinjen.

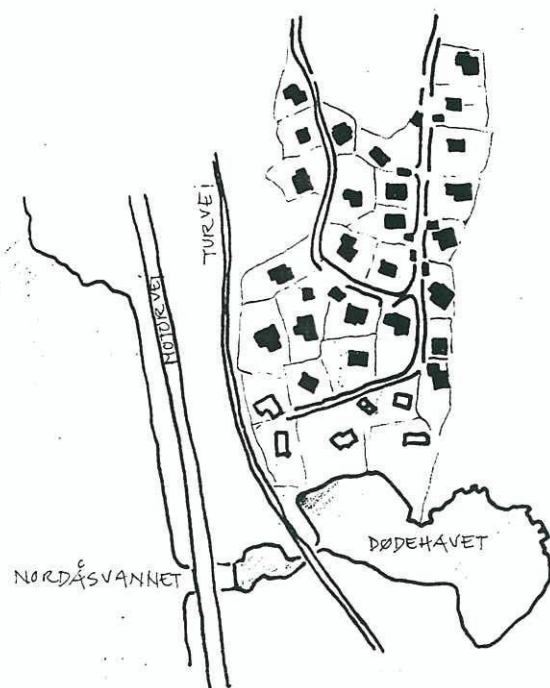

Samme utsnitt i dag.

Det er bygget noen få nye boliger.

Jernbanen er lagt ned, og traséen er gjort om til sykkel- og turvei. Broen over jernbanetraséen er revet.

Sjølinjen er i dag fylt ut og naustene revet, her ligger motorveien Fritz Riebers vei.

d. Byggeområder fra 1925 til 1940. Utbyggingen av Ny-Paradis.

Ny-Paradis ble bygget ut til villaområde i mellomkrigstiden. Det var skipsreder Jacob Kjøde som eide parsell 14/26 og eiendommen omfattet det som i dag heter Ny-Paradis. Det sies at Jacob Kjøde selv fikk utarbeidet en plan for oppdelingen av parsellen til boligtomter. Resultatet av utparselleringen er villaområdet Ny-Paradis.

Tomtene på Ny-Paradis er på rundt 1 mål. Dette var små tomter i forhold til størrelsen på tomten på Paradis. Tomtene ble solgt ut enkeltvis til private utbyggere.

Ved planlegging av villaene er det brukt arkitekter som Johan Lindstøm, Peter og Kirsten Andersen, Lars Krogseth, Ove Bang, Kristian Bjerknes, Torgeir Alvsaker m.fl. Med ulikt formspråk har hver av disse arkitektene satt sitt preg på området.

Felles for villaene på Ny-Paradis er kvaliteten som ligger i planleggingen og den håndverksmessig utførelsen av boligbyggingen.

Det er i hovedsak trevillaer med murer som fundament. Tilpasning av bygning, hageanlegg og vei til landskapet har vært viktig for arkitekter og utbyggere. Det er tydelig at terrengformasjonene har vært et utgangspunkt for formgivning.

Uttrykket for denne tiden er mangfoldig. På Ny-Paradis er både klassisk, nasjonalromantisk og funksjonalistisk formspråk representert.

I Bergen hadde Schak Bull og Jens Zetlitz M. Kielland på slutten av 1800-tallet stått i spissen for utviklingen av den særpregede "Bergens-stilen". Denne stilen eller skolen innenfor arkitektur som utviklet seg, tok utgangspunkt i eldre trehus og murbebyggelse for prosjektering av den nye lokalromantiske arkitekturen. Det som kjennetegnet "Bergens-skolen" i de kommende tiår var videreføring av eldre stedegne byggetradisjoner, tilpasning i terreng og miljø og en grundig bearbeiding av prosjektene fra helhet til den minste detalj. Prosjektene har gjennomgående høy håndverksmessig kvalitet.

På 1920 og 30-tallet arbeidet arkitektene friere innenfor denne tradisjonen. Forbildene i eldre byggeskikk fungerte som inspirasjon. En hadde også løftet blikket opp og ut av den bymessige bebyggelsen, og fant inspirasjon i vestnorsk byggeskikk generelt. Dette kan vi se hos bl.a. Fredrik Konow Lund, og her på Ny-Paradis spesielt hos Johan Lindstrøm. Det var imidlertid ikke bare den vest-norske byggetradisjon som var inspirasjonskilde for disse arkitektene. Påvirkningen fra Arts- and Craft-bevegelsen i England og USA stod helt sentralt for utviklingen av "skolen".

I utbyggingen av Ny-Paradis var mange sentrale arkitekter i Bergen med, og det er nettopp denne samlingen av en rekke tidstypiske boliger med høy kvalitet både arkitektonisk og håndverksmessig som gjør området spesielt.

Johan Lindstøm er en bergensarkitekt som har tegnet syv av boligene på Ny-Paradis. Han tegnet i en lokal- eller regional-romantisk tradisjon, og boligene hans har likhetstrekk med Fredrik Konow Lunds bygninger. Johan Lindstøm tar også utgangspunkt i det regionale både når det gjelder håndverk, detaljering og materialbruk. Villaene på Ny-Paradis er gode eksempler på dette.

Peter og Kirsten Andersen er et arkitektpar som er godt representert på Ny-Paradis. Boligene fra deres hånd har et klassisk preg. Noen har innslag av det regional-romantiske som f.eks. gråsteinsmurer, mens andre av boligene går over mot et funksjonalistisk formspråk.

Ove Bang er en arkitekt med praksis i Oslo, han er en av Norges klareste representanter for funksjonalistisk boligarkitektur. Ove Bang har tegnet Ny-Paradis nr. 16.

Andre arkitekter som er representert i området er Lars Krogseth, Kristian Bjerknes, Torgeir Alvsaker, Georg Fasting og Frølich (sen.)

Ny-Paradis fremstår idag som et villaområde med gode kvaliteter både bygningsmessig og strukturellt. Svært mange av de kvaliteter som var planlagt inn i området er tatt vare på. Området er bygget ut gjennom en periode på ca. 15 år, mellom 1925 og 1940. Bygningene har ikke et enhetlig uttrykk, men representerer ulike arkitektoniske uttrykk innenfor en tidsperiode.

d. Utbygging etter 1945.

I 1949 tegnet Georg Fasting seks boliger med adresse Ny-Paradis 60-70. Disse ble tegnet som et "Bergens-svar på Selvaaghuset".

Det har etter krigen stort sett vært en fortetting ved fradeling av tomter. Denne fortettingen har vært spredt over hele området.

4. ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.

a. Marmorverket på Hop.

Det ligger marmorårer på Hopsholmen, også kalt Marmorøyen, og i Korsdalen ved Paradis.

Iflg. en artikkel av Anthon M. Wiesener fra 1914 ligger Korsdalen "...like opfor landeveien ved Paradis, i dalstrøket mellom dette og Store Tvedt." Dalen ligger i yttergrensen av planområdet.

I 1704 drev den danske oberstløyntant Peter Montagne Lillienksjold marmorbrudd i Mosterhavn i Sunnhordaland. Han fikk eneretten til å drive marmorbrudd i en omkrets på tolv mil fra marmorbruddet i Mosterhavn i Sunnhordaland. Marmorårene på Hop og Paradis ligger innenfor denne grensen, og Lillienksjold drev disse bruddene i første halvdel av 1700-tallet. Eierne av Hop og Storetveit ønsket å drive bruddene selv, og kom derfor i konflikt med Lillienksjolds privilegier.

Store marmorblokker ble tatt ut og fraktet til Hopsfossen der de ble saget til. Marmoren ble så fraktet over Nordåsvannet ut til Strømme med småbåter. Derfra ble den sendt videre med skip, først og fremst til København. Her ble marmoren bl.a. brukt til Christiansborg slott.

Flere titalls arbeider var tilknyttet marmorverket da produksjonen var på det høyeste. Det var imidlertid vanskelig å drive en lønnsom drift ved bruddene, og de ble lagt ned i midten av 1750-årene.

Da Werner Hosewinkel Christie kjøpte Hop i 1784 kom marmoruttakene i drift igjen både på Hopsholmen og i Korsdalen. Marmorsagene på Hop var da i drift fram til Christies død i 1822. I denne perioden var det ansatt fire arbeidere i marmordriften, og steinen ble i hovedsak solgt til København.

Haldor Torbjørnsen Langeland, som eide Hop fra 1830, skal ha produsert mortere av marmor fra Korsdalen. Han tok også ut marmorsøyler som skulle brukes ved bygging av slottet, men disse ble liggende ubrukte i Oslo fordi tilhuggingen ble for dyr. Etter 1860 har det ikke vært tatt ut marmor fra bruddene.

b. Storetvedt, senere Paradis skole.

Den første skolebygning for Storetvedt allmueskole ble tatt i bruk i 1883. Skolehuset lå også dengang på tomten til dagens Paradis skole. Skolen har en broket historie og har vært bygget på i mange trinn. Den eldste delen som står idag er "den nye" skolebygningen som stod ferdig i 1917, tegnet av E.Ross. Neste byggetrinn ble tegnet av G.Fasting og oppført i 1939.

c. Krigsminner.

Under den 2.verdenskrig fungerte Storetveit skole først som innlosjering for folk som ble evakuert fra sentrum i mai 1940. Senere rekviderte tyskerne skolen.

Da de tyske myndigheter utsletter Telavåg og befolkningen der blir tatt til fange, interneres de eldre, kvinner og barn på Storetveit skole. Det er omkring 300 mennesker som blir holdt i fangenskap på Storetveit skole i ca.3,5 måneder fra natt til 3.mai 1942. Herfra blir de sendt videre til Framnes i Hardanger.

Etter dette blir skolen brukt til militærpsykehus for okkupasjonsmakten, og senere til marinesykehus før skolen igjen åpnes for undervisning i oktober i 1945.

Tyskerne bygde også en brakke nord-vest for skolen. Den er i dag en kommunal eid garasje.

KILDER:

- Dagsland, Sissel H.: **"Gamlehaugen - frigjøringsminne og kongebolig"**
Hefte utgitt av Eiendomsdirektoratet.
- Gubberud, Ivar J.: **"Vossabanen 1883-1983."**
Norsk Jernbaneklubb 1983.
- Grønvold, Ulf (red.): **"Fredrik Konow Lund - arkitekten som moret seg"**
Norsk Arkitekturforlag, Oslo 1989.
- Hjellestad, Hermod: **"Fana" bind 1 og 2.**
J.D.Beyer boktrykkeri, Bergen 1933.
- Johansen, Bjørn: **" - først var det bare et lite skolehus."**
Skolen på Paradis gjennom hundre år, 1883 - 1983.
Trykk: AS Centraltrykkeriet, Bergen 1983.
- Larsen, Jacob T.: **"Fana sparebank 1878-1978."**
Utgitt av Fana Sparebank 1978.
- Nygård, Gustav: **"På gamle tufter i Storetvedt prestegjeld."**,
Trykk: Informa Trykk, Bergen.
- Wiesener, Anthon M.: **"Marmorbrud i Bergens stift i gamle dage."**,
artikkel i Naturen, tidsskrift utgitt av Bergen Museum, 1914.

Fana bygdebok, bind 1-4. Forskjellige forfattere og redaktører, utgitt 1970-93.

1. Fra de eldste tider til 1665. Red. Jacob T. Larsen.
2. Bønder nær byen. 1665-1870. Red. John Ragnar Myking.
3. Fanabu og bymann. 1870-1972. Red. Karl Egil Johansen
4. Gards og ættesoge. Red. Jacob T. Larsen.

Universitetet i Bergen: Billedsamlingen.

Byggesaksarkivet i Bergen kommune.

Statsarkivet i Bergen: Grunnbøker og branntakster.

Informanter: Hovedinformant har vært arkitekt Kjell Irgens, beboer på Ny-Paradis. Flere beboere i området har vært behjelpelig med kildemateriale.

OVERSIKT OVER KARTENE:

KART 1a: Struktur fra 1900 som fremdeles ligger i området.

Her er det vist bygninger, veier, stier, steingjerde og alléer som finnes i området i dag, og som er fra forrige århundre eller eldre.

Topografi og tidligere strandlinje er vist.

KART 1b: Struktur fra 1900 som fremdeles ligger i området.

Her er det vist bygninger, veier, stier, steingjerde og alléer som finnes i området i dag, og som er fra forrige århundre eller eldre.

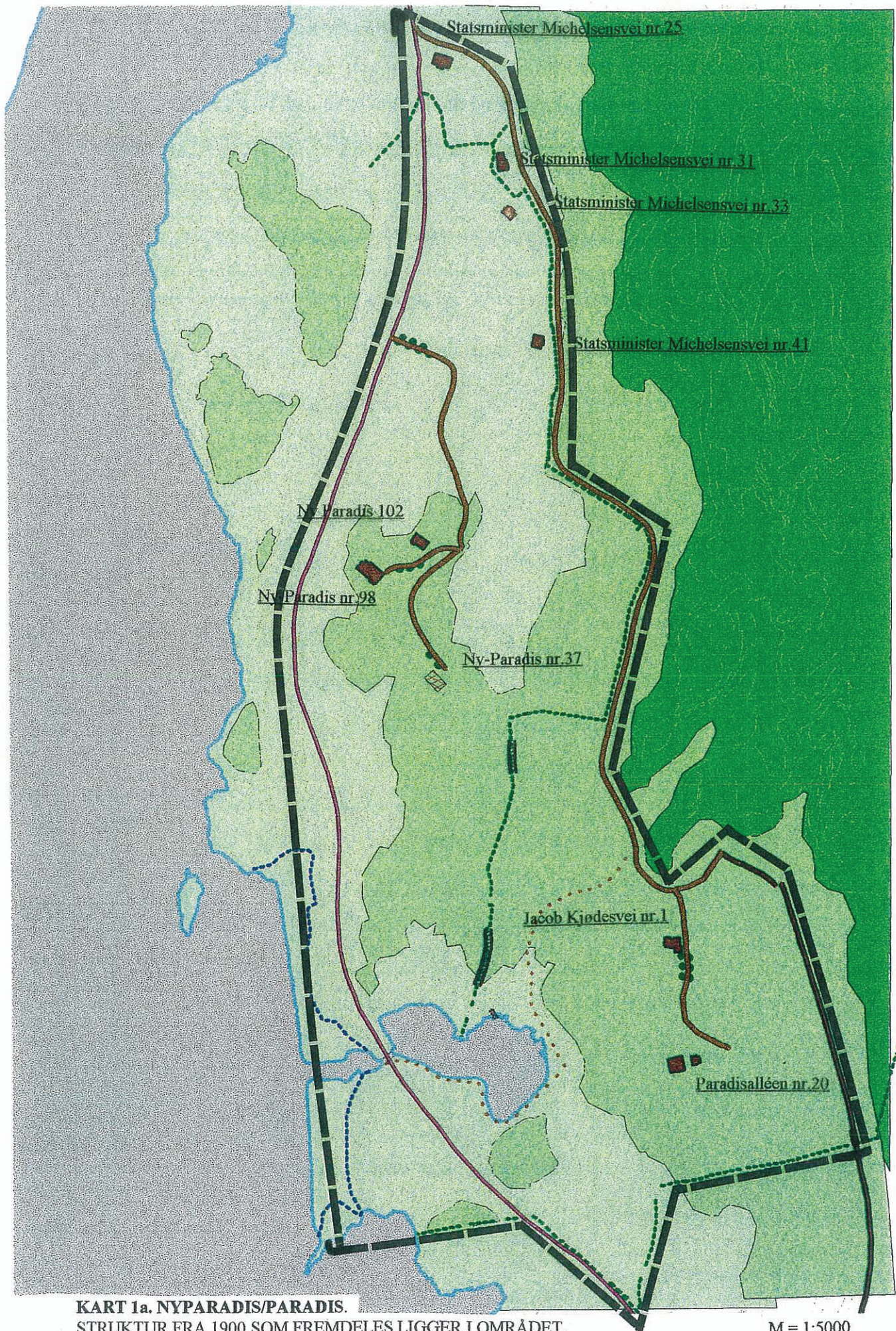
Gårdsgrenser og dagens eiendomsgrenser er vist.

KART 2: Bebyggelsesstruktur, utbyggingsperioder.

Kilder til byggeår er GAB, eiendomsinndeksen, byggesaksarkivet og brannprotokoller.

KART 3: Kommunikasjonslinjer.

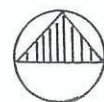
Her er vist hovedtrekk i kommunikasjonen.

KART 1a. NYPARADIS/PARADIS.
STRUKTUR FRA 1900 SOM FREMDELES LIGGER I OMRÅDET.

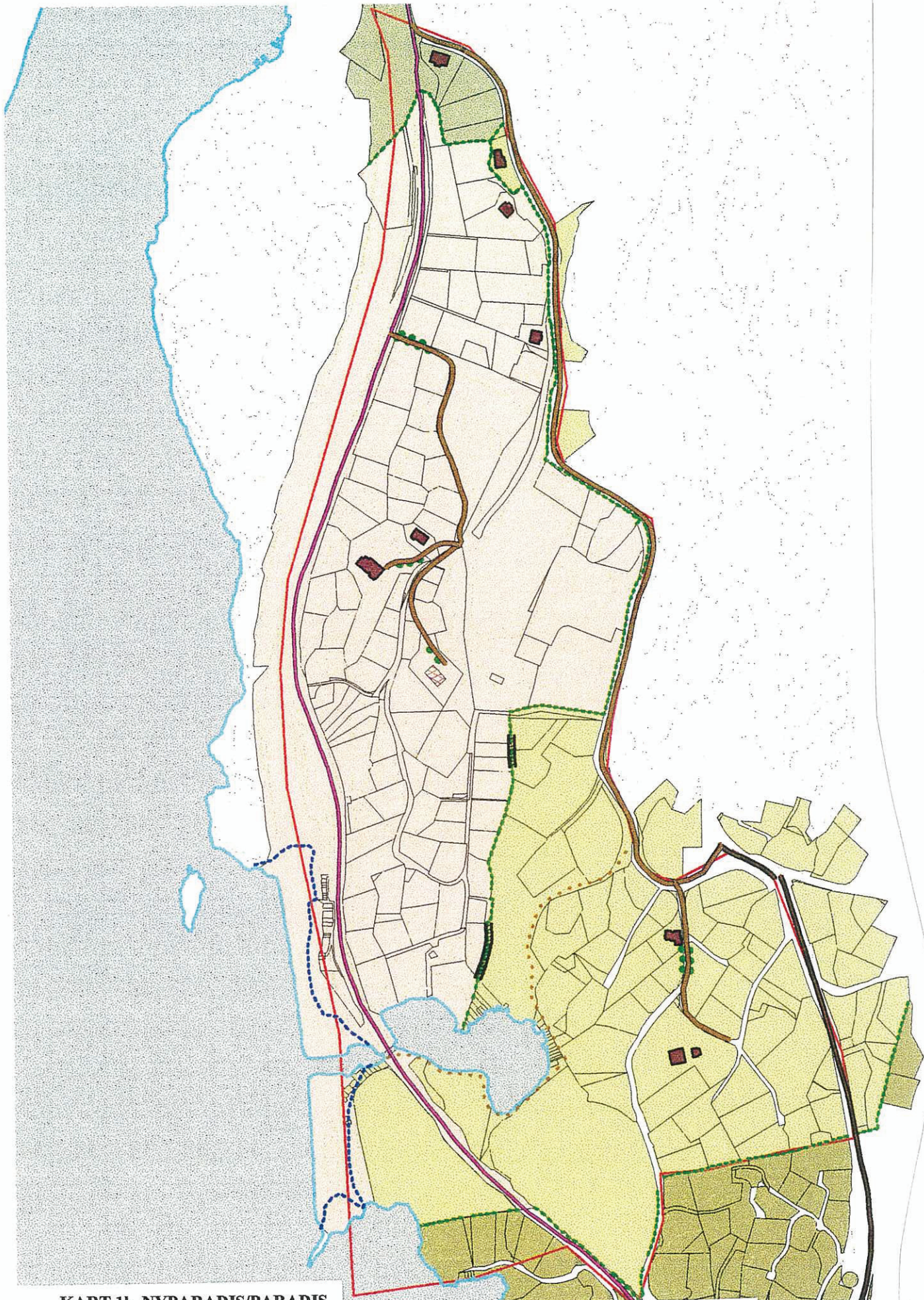
M = 1:5000

koter fra 0-20m o.h.	fra 20-40m o.h.	fra 40m o.h.
vei	jernbane	allé
sti	bygning	steingard
gårdsgrense	strandlinje for veiutbygging	

BYANTIKVAREN, nov.97.

NB. Registreringene er gjort innenfor planområdet.

KART 1b. NYPARADIS/PARADIS.
 STRUKTUR FRA 1900 SOM FREMDELES LIGGER I OMRÅDET.

M = 1:5000

gnr.13	gnr.14	gnr.15
vei	jernbane	allé
sti	bygning	steingard
gårdsgrense	strandlinje f. veiutb.	

BYANTIKVAREN, nov.97.

NB. Registeringene er gjort innenfor planområdet.

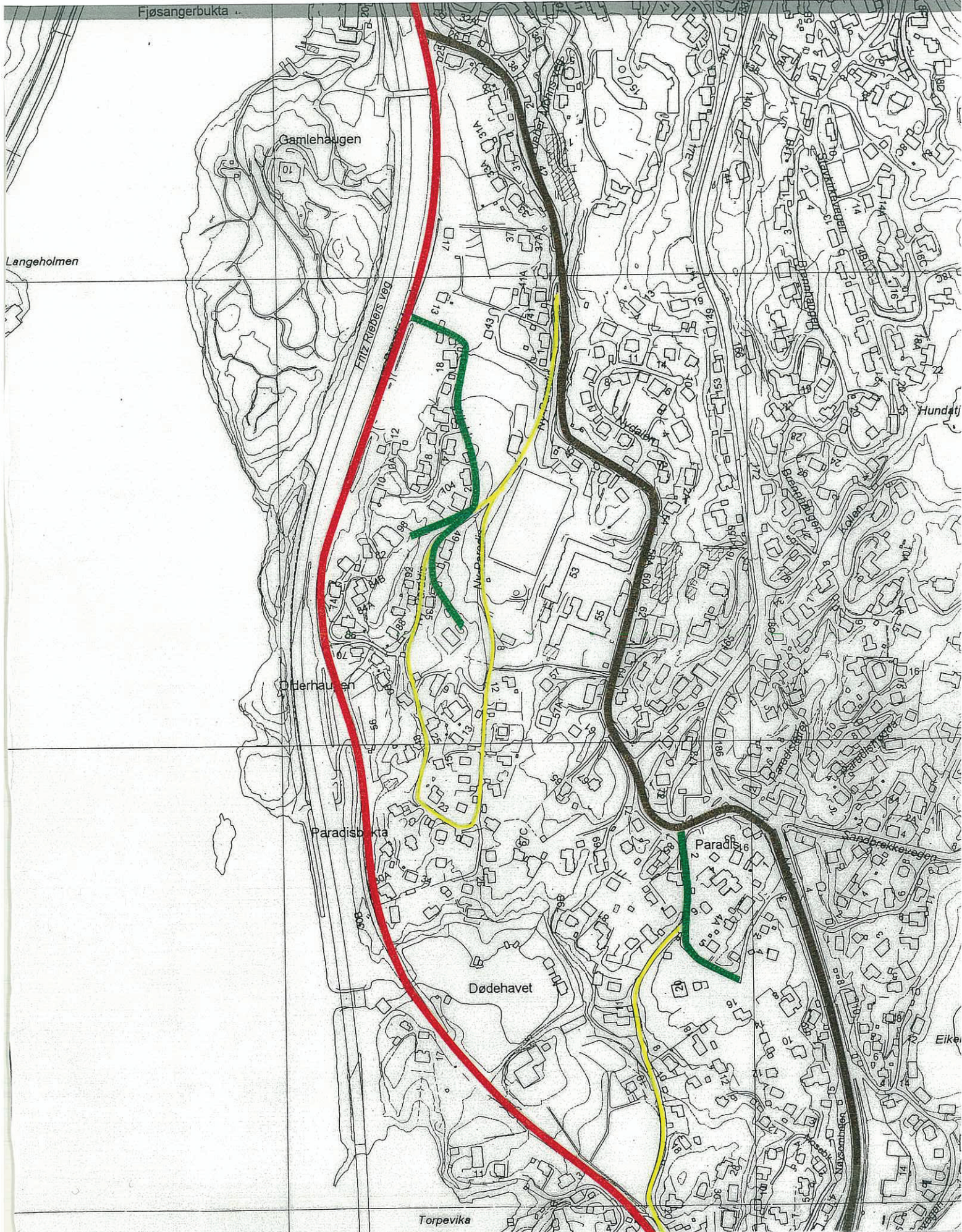
KART 2. NYPARADIS/PARADIS.
BEBYGGELSESTRUKTUR: UTBYGGINGSPERIODER

M = 1:5000

før 1900	1926-40	1971-97
1901-25	1941-70	

BYANTIKVAREN des.-97.

KART 3. NYPARADIS/PARADIS. KOMMUNIKASJONSLINJER.

M = 1:5000

hovedvei fra 1860	jernbane fra 1883
andre veier fra før 1900	tilførselsveier fra vårt århundre

